

רמב"ן שמות פרשת ויקהל פרק לה

①

פרשת ויקהל

(א) ויקהל משה את כל עדת בני ישראל - יכלול "כל עדת בני ישראל" האנשים והנשים, כי כלם התנדבו במלאכת המשכן. והנה משה אחר שצוה לאהרן והנשיאים וכל בני ישראל האנשים כל אשר דבר ה' אתו בהר סיני אחרי שבור הלוחות, ונתן על פניו המסוה, חזר וצוה והקהילו אליו כל העדה אנשים ונשים. ויתכן שהיה זה ביום מחרת רדתו. ואמר לכולם ענין המשכן אשר נצטוה בו מתחלה קודם שבור הלוחות, כי כיון שנתרצה להם הקב"ה ונתן לו הלוחות שניות וכתת עמו ברית חדשה שילך השם בקרבם, הנה חזרו לקדמותם ולאהבת כלולותם, ובידוע שתהיה שכינתו בתוכם כענין שצוהו תחלה, כמו שאמר (לעיל כה ח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ולכן צוה אותם משה עתה בכל מה שנצטוה מתחלה:

(ב) אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם. ששת ימים תעשה מלאכה - אמר "אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות" על מלאכת המשכן וכל כליו וכל עבודתו. והקדים השבת לאמר כי ששת ימים תעשה מלאכת אלה הדברים ולא ביום השביעי שהוא קדש לה'. ומכאן שאין מלאכת המשכן דוחה שבת, ולא ממדרש אך, כמו שפרשתי בסדר כי תשא (לעיל לא יג):

(ג) לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת - ענין הכתוב הזה ודאי לאסור בשבת גם מלאכת אוכל נפש, כי אמר כל העושה בו מלאכה יומת, ופירש שלא יבערו גם אש לאפות לחם ולבשל בשר כי האש צורך כל מאכל. והוצרך לומר כן מפני שלא אמר "העושה בו כל מלאכה" כאשר אמר בעשרת הדברות (לעיל כ י) לא תעשה כל מלאכה, ואמר מלאכה סתם, והיה אפשר שנוציא מן הכלל מלאכת אוכל נפש, כי כן נאמר בחג המצות (דברים טז ח) לא תעשה מלאכה ואין אוכל נפש בכללו, ולכך הזכיר בפירוש שאף אוכל נפש אסור בו:

וכלשון הזה מצאתי במדרש (מכילתא כאן) רבי נתן אומר לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת למה נאמר, לפי שהוא אומר ויקהל משה את כל עדת בני ישראל, שומע אני יהא רשאי להדליק לו את הנר, להטמין לו את החמין, ולעשות לו מדורה בשבת, ת"ל לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת. וזה קרוב למה שאמרנו, שלא היו מלאכות הללו שהן הנאה לגופו בכלל איסור הראשון. ורצה רבי נתן לומר שלא הוצרך הכתוב לאסור אפייה ובשול ושאר צרכי אוכל נפש, שכבר אמר להם את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו (לעיל טז כג), אבל עדיין כל מלאכות שאדם נהנה בהן ואינן עושין אלא הנאה לגוף כגון הדלקת הנר ומדורה ורחיצת גופו בחמין יהיו מותרות כי זה מעונג שבת, לכך נאמר לא תבערו אש לאסור הכל:

ולרבותינו עוד בו מדרש בתלמוד (שבת ע א) מפני שלא אמר כל העושה בו כל מלאכה יומת, או שיאמר כל המבעיר אש בכל מושבותיכם יומת, אמרו שיצאת להקל בה להיותה בלאו. ויש אומר שיצאה לחלק, לפי שהיתה בכלל לא תעשה כל מלאכה (לעיל כ י):

(ה) יביאה את תרומת ה' - כמו יביא את תרומת ה', אבל יכנה ויפרש. וכן ותפתח ותראה את הילד (לעיל ב ו), בבואו האיש (יחזקאל י ג), אשר לא יעבדו אותו את נבוכדנצר (ירמיה כז ח), אשר אנכי נותן להם לבני ישראל (יהושע א ב), ורבים כן. ועל דרך האמת הוא כמו יביאה עם תרומת ה', שביאה התרומה העליונה, בסוד ויקחו לי תרומה. וכבר פרשתי (לעיל כה ג). ולרבותינו מדרש "בותפתח ותראה את הילד", שראתה עמו שכינה (סוטה יב ב):

(יא) והנה משה הוצרך לספר לכל העדה כל המלאכה שצוה אותו השם, כדי להודיע להם שצריכין להביא נדבה רבה, כי המלאכה גדולה, ולכך ספר להם המשכן את אהלו ואת מכסהו וגו' - כולן הזכיר על דרך הכלל. וטעם את המשכן, את הארון, את השלחן, וכל הנזכרים, בה"א הידיעה, כאומר את המשכן ואת הכלים אשר נגיד לחכמים העושים במלאכה בפרטן ובשעורן, כי עתה לכל העדה לא יגידם אלא בשמותם בכלל:

(כא) ויבאו כל איש אשר נשאו לבו - על החכמים העושים במלאכה יאמר כן, כי לא מצינו על המתנדבים נשיאות לב, אבל יזכיר בהם נדיבות, וטעם אשר נשאו לבו, לקרבה אל המלאכה, כי לא היה בהם שלמד את המלאכות האלה ממלמד, או מי שאימון בהן ידיו כלל, אבל מצא בטבעו שידע לעשות כן, ויגבה לבו בדרכי ה' לבא לפני משה לאמר לו אני אעשה כל אשר אדני דובר. וכבר הזכרתי זה בסדר האחר (לעיל לא ב). והנה אמר שבאו לפני משה כל אשר נשאו לבו לקרבה אל המלאכה, וכל אשר נדבה רוחו אותו הביאו התרומה. והנה משה אמר לכולם כי קרא ה' בשם בצלאל ואהליאב (פסוק ז), ואחרי כן קרא להם משה ואל כל חכם לב (להלן לו ב) שיבואו לפניו ונתן להם הנדבה:

(כב - כד) וטעם ויבואו האנשים על הנשים - בעבור כי הנדבה בתכשיטין היא מצויה אצל הנשים יותר, וכלן היו להן, ופרקו נזמיהן וטבעותיהן מיד, ובאו תחלה, והאנשים אשר נמצאו להם הביאו עמהם, כי טעם על הנשים שהן היו שם בראשונה והאנשים נטפלו להן. וכן נחה ארם על אפרים (ישעיה ז ב), כי המלחמה היא לאפרים, ולא שתם על צאן לבן (בראשית ל ט), ועליו מטה מנשה (במדבר ב כ), והדומים להם. ואמר שבאו כלם אנשים ונשים בחזו ונזום וטבעת וכומז ובכל כלי זהב כצמידים ועגילים, כי נמצאו לכלם כלי תכשיט. ואמר כי יש מהם שהניפו תנופת זהב שבור או במטבע:

ואמר וכל איש אשר נמצא אתו תכלת וארגמן - כי לא נמצאו מאלה רק למקצתם:
וחזר ואמר "אשר נמצא אתו עצי שטים" - כי היו יותר מעטים שבידם עצי שטים:

ואמר "כל מרים תרומת כסף ונחשת" - כי לרוב האנשים היה כסף ונחשת במטבעות וכלים, אבל לא הזכיר זה למעלה (בפסוק כב) עם

ספורנו שמות פרשת ויקהל פרק לה

פרשת ויקהל

(א) ויקהל משה. אלה הדברים אשר צוה. מה שאמרתי למעלה, כשצויתי אתכם את כל אשר דבר ה' אתי בהר סיני הם הדברים שצוה לעשות בימי החול:

(ב) וביום השביעי יהיה לכם קדש. ולא תעשו בו אפילו מלאכת המשכן: כל העושה בו מלאכה יומת. אף על פי שהיא מלאכת מצוה:

(ג) לא תבערו אש. אף על פי שהבערה בעצמה היא קלקול על הרוב, מכל מקום בהיותה כלי לכל המלאכות או לרובן היא אסורה בשבת:

(ה) קחו מאתכם. אתם בחרו אנשים שיקבלו מאתכם תרומה לה: כל נדיב לבו. לא ילכו גבאים לגבותה בזרוע: יביאה את תרומת ה'. יביא הנדבה עם אותה תרומת ה' שאינה נדבה והיא תרומת בקע לגלגלת:

(יא) את המשכן את אהלו. אותם שכבר פירש לישראל באמרו ויצום את כל אשר דבר ה' אתו בהר סיני (לעיל לד, לב):

(כב) ויבאו האנשים על הנשים. עם הנשים המתנדבות באו האנשים שלהן להסכים בנדבה, כדי שיקבלו הגבאין מהן, שאין מקבלים מן הנשים אלא דבר מועט (בבא קמא קיח ב) (פרק הגוזל בתרא): וכל איש אשר הניף תנופת זהב. ועם הנשים אשר התנדבו תכשיטי זהב בא גם כן כל איש אשר הניף תנופת זהב, כענין אמרם שורה שכלה כסף כסף, שכלה זהב זהב, לא היו מעורבים (פסחים סד א):

(כו) טוו את העזים. מעל העזים, כדבריהם ז"ל (שבת עד ב, צט א) למען יהיה בטווי זהר נוסף, כי בהרכבה מהפשוטים ימעט קצת מטוב איכותם כאשר יעקרו ממקום גדולם, כמו שיקרה בדבש דבורים ובקאסיא"ה ובחלב ובזולתם:

העמק דבר שמות פרשת ויקהל פרק לה

פרשת ויקהל

3

(א) ויקהל משה את כל עדת בני ישראל. היינו האנשים והנשים כמש"כ הרמב"ן, ולא שהודיעם עתה אזהרה שאמר ה' אך את שבתותי תשמורו וגו', דזה ודאי אמר בכלל כל אשר דבר ה' אליו, וכן פרשה הסמוכה זה הדבר אשר צוה ה' לאמר קחו מאתכם וגו', אי אפשר לומר שזהו ידיעה ראשונה מכל מעשה המשכן, דא"כ היאך שייך לומר את המשכן את אהלו וכל הענין, בעוד לא ידעו דבר מהו כל זה, אלא ודאי מיד אחר שירד מהר סיני דבר להם כל הפרשיות של משפטים תרומה תצוה תשא עד מעשה העגל, אכן לא היו נאמרים בהקהל אלא מי שהוא ראוי לשמוע ולהבין, אבל ודאי היו כמה ע"ה אפילו בדור דעה הלז, וכש"כ נשים, והמה שמעו מהלומדים בדרך כלל ענין הפרשיות, עתה הקהיל את כל העדה האנשים והנשים, והזהירם על השבת נוסף על פרשת אך את שבתותי תשמורו. והיינו שנכלל בלשון ה' שאמר למשה ואתה דבר אל בני ישראל וגו', וביארנו שם שדייק ה' בלשון ואתה, שהוא בעצמו ישגיח ויזהיר לכל אדם ע"ז, על כן הקהיל ביחוד לענין פרשה זו, ע"כ נפל בזו הפרשה דעות בני אדם ע"ה שאינן כהלכה, ולא הניאן משה רבינו ממחשבתם והבנתם כאשר יבואר, ומ"מ אחר שהיא כתובה בתורה ידענו שהיא מגוף התורה וראוי לדורשה על כל קוץ וקוץ. אלה הדברים וגו'. מה שכבר פירשתי לכם הדברים שצוה לעשות אותם, תדעו אשר ששית ימים וגו'!

(ב) ששית ימים תעשה מלאכה. לעיל בפ' תשא כתיב יעשה מלאכה, וא"כ משמעו על עושי המלאכה שמהם יעשה המלאכה, אבל כאן כתיב תעשה וקאי על המלאכה בלשון נקבה, וא"כ ניתן להבין שאפילו להתחיל במלאכה ויגמר מעצמו בשבת קדש דמותר ע"פ דין תורה, מ"מ במעשה המשכן אסור, שאין כבוד המשכן שיתחלל קדושת שבת על ידה אפילו בלי עבירה, וכיב"ז כתבו התוס' ב"ק דפ"א א' דלהכי אסור לקבור מת בשבת ע"י עובד כוכבים, משום שמגונה למת שנעשה איסור שבת בקבורתו אפילו ע"י עובד כוכבים. ובפ' מועדות בפ' אמור כ"ג ג' כתיב ג"כ תעשה לכונה אחרת ושם יבואר:

/מילואים/

ב"ה עש"ק כ"ו אדר שני תרמ"ט וואלאזין:

אלהים יענה שלום ידיד ה' ועמו רחימא דנפשאי הרב הגאון חריף ובקי מעיין ומחוקקי בפלפול ובסברא ישרה מודע לבניה נקרא כש"ת מל"ה חנוך העניך נ"י אבד"ק לאפיטש יע"א המקום יהא בעזרו ויאיר דברו:

מכתב מעל"ת אלי מיום כ"ג אדר מסר בנו השנון ויקר רוח נ"י אלי אמש והנני מזדרז להשיב מפני הכבוד כי רבה עלי. אשר הקשה על מש"כ בהעמק דבר ר"פ ויקהל דמש"ה כתיב תעשה מלאכה דאפי' התחילו המלאכה לפני שבת ונגמרה מאליה בשבת אסור, שאין כבוד המשכן שיתחלל קדושת שבת על ידה אפי' בלי עבירה. והקשה מעל"ה דמה עבירה יש בזה במה שנעשית מאליה, והרי משלשלין את הפסח ערב שבת עם חשיכה וכן אברים ופדרים כו' ואין כאן שום גנות. יעיין מר במש"כ שבת דף י"ח על הא דתניא לא ימלא אדם קדירה עששיות ותורמוסין כו' ואם מלא אסורין בכדי שיעשה, ופרש"י שלא יהנה ממלאכת שבת, והוא מהירושל' פ' כירה והובא מקצתו בתוס' עירובין ד"מ מפני שהניית שבת עליו, ולכאורה מאי שייך כאן איסור הניית שבת, והרי לא עשה עבירה בשבת אלא בע"ש, ועבר על גזרת חז"ל שמא יחתה, אבל בשבת לא עשה מאומה, ודמי למניח קדירה בע"ש ואין בזה גזירה שמא יחתה, אלא ענותו דמר תרבני ועיין במש"כ בהעמק שאלה סי' קכ"ח אות ז', דמה שמותר לאכול בשבת לא שייך איסור הניית שבת עליו דשבת מכינה לעצמה, אם נעשתה המלאכה בהיתר, אבל אם אסור לאכול בשבת משום גזירה או משום מוקצה, הרי נעשה המלאכה מאליה בשבת משום לאחר שבת, וזה אסור משום שלא יהנה ממלאכת שבת. ושם הארכנו וביארנו דסברא זו ממקום קדוש הולך הוא רב שרירא גאון. והל"ב במה שיש מצוה בשבת כמו צליית הפסח ואיברים ופדרים דמצותן בשבת ובלי מעשה ידי אדם, שבת מכינה לעצמה, משא"כ מלאכת המשכן שאין לה שייכות לשבת ה"ז מגונה שמלאכת שאחר השבת נעשה בשבת והבאתי דוגמא לזה מתו' ב"ק ואע"ג שאין זה דומה ממש, מחמת דשם נעשה בידי גוי. מל"מ הסברא של בזיון מבואר יפה..

הנני ידו מוקירו העמוס בעבודה רבה משא לעיפה ולרחמי שמים יושב ומצפה:

נפתלי צבי יהודא ברלין.

(תולדות חנוך) [ע"כ]:

יהיה לכם קדש. אין לפרש דהיום יהיה קודש, כמו לעיל ל"א י"ד ושמרתם את השבת כי קודש היא לכם, אבל א"כ לא היה כתיב וביום השביעי אלא ויום השביעי, אלא הפי' וביום השביעי ינהגו בו קדושה כל אחד לפי ערכו. ומכאן הנהיגו ע"ה בו קדושה שלא לדבר בו

שלא יעשו בית דין משפט מות בשבת

ויקהל משה יש בה מצות לא תעשה אחת, והיא (א) שלא יעשו הדיינים דינים בשבת, כלומר שמי שנתחייב מיתה בבית דין לא ימיתוהו בשבת, שנאמר [שמות ל"ה, ג'] לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת, ובא הפירוש עליו בזה שלא ישרפו בית דין בשבת מי שנתחייב שריפה, והוא הדין לשאר מיתות. ויש לנו לדרוש ממנו דבר זה, שהרי לגופיה אינו צריך, שהרי כבר כתוב במקום אחר [שמות כ', י'] לא תעשה כל מלאכה, והבערה לצורך מלאכה היא, אלא ללמד ענין בפני עצמו נכתב, ופירשו בו שבא ללמד את זה שאמרנו. וכן לשון המכילתא [כאן], לא תבערו אש, שריפה בכלל היתה ויצאת ללמד, מה שריפה מיוחדת שהיא אחת ממיתות בית דין ואינה דוחה את השבת, אף כל שאר מיתות בית דין לא ידחו את השבת. ועם כל זה שלמדנו בפסוק זה יש לדרוש בו מה שדרשו בו עוד גם כן, הבערה לחלק יצאת [יבמות דף ו' ע"ב], כלומר שהעושה בשבת הרבה אבות מלאכה בבת אחת בהעלם אחד שיהיה חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה בפני עצמה. ובגמרא דבני מערבא [ירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ו] אמרו, בכל מושבותיכם, רבי אילא בשם רבי ינאי מכאן לבתי דינים שלא יהו דנין בשבת.

משרשי המצוה, שרצה השם יתברך לכבד היום הזה שימצאו בו מנוחה הכל גם החוטאים והחייבים, משל למלך גדול שקרא בני המדינה יום אחד לסעודה שאינו מונע הפתח מכל אדם, ואחר יום הסעודה יעשה משפט, כן הדבר הזה שהשם ברוך הוא ציונו לקדש ולכבד יום השבת לטובתנו ולזכותנו, כמו שכתבתי למעלה, וזה גם כן מכבודו של יום הוא. ונוהגת מצוה זו בזמן הבית בזכרים, שהם בעלי המשפט וחייבים להזהר לכל יעשו דין בשבת. ואם עברו וציוו לשרוף בריה בשבת עברו על לאו זה. ואין לוקין עליו אם לא עשו בו מעשה. ואם עשו בו מעשה, כגון ששרפוהו הם בידיהם, אם יש עדים והתראה נסקלין, בשוגג מביאים חטאת לכפרה.